

فلسفه مظفر^۱

تدوین کتب علمی اسلامی به شیوه جدید و به زبان روز از مهمترین نیازهای جهان اسلام است. بسیاری از آراء قوی علمای اسلامی در فلسفه و عرفان و فقه و اصول و حدیث و تفسیر به علت اینکه فاقد اسلوب و نظم روز آمد هستند، علی رغم اعتبار و اتقان در لابلاي کتب مدفون مانده اند. کتب درسی حوزه های علمیه علاوه بر نکته یاد شده می باید مبتنی بر اسلوبهای جدید تعلیم و تربیت نگاشته شود. پیچیدگی و اغلاق متن، عدم دسته بندی مطالب، ایراد مطالب استطرادی، عدم رعایت تقدم و تأخرهای تعلیمی، عدم هماهنگی طول مطالب مختلف يك کتاب، عدم ارتباط مطالب با کتب قبلی و بعدی و گاهی کم فایده گی مطالب و مبتلا به نبودن آنها ایراد بسیاری از کتب درسی رایج حوزه های علمیه است. در نیم قرن اخیر در بین علمای مصلح، جمعی نیز به تجدید بنای علمی حوزه ها

۱. آینه پژوهش، شماره ۲۰، مرداد - شهریور ۱۳۷۲، صفحه ۶۵-۶۷. این مقاله به مناسبت انتشار کتاب ذیل به رشته تحریر در آمده است:

(کراسات وزعها المؤلف علی تلامیذه اثناء تدریسه الفلسفة الاسلامیة فی السنوات الثلاث الاولی لتأسیس کلیة الفقه فی النجف الاشرف) الشیخ محمد رضا المظفر، اعداد السید محمد تقی الطباطبائی التبریزی، مؤسسه دارالکتاب الجزائری - قم ۱۴۱۳، الطبعة الاولی، ۱۵۳ صفحه - وزیري.

اهتمام کرده‌اند و تدوین کتب روز آمد، در عین حفظ غنا، عمق و اصالت مطالب را و جهت نظر خود قرار داده‌اند. از آنجا که کتب درسی حوزه‌ها قدمتی چندقرنه دارند و غالباً به واسطه جلال شأن نویسنده و نیز اتقان علمی کتاب در زمان نگارش از نوعی قداست برخوردار شده‌اند، تغییر و جایگزینی آنها غالباً با مقاومت مواجه می‌شود. کتبی که می‌خواهد جایگزین کتب علمی حوزه‌ها از قبیل حاشیه و معالم و شرح لمعه و رسائل و مکاسب و کفایه و منظومه و اشارات و اسفار بشود می‌باید از قوت‌های فراوانی برخوردار باشد تا افتخار کتاب درسی شدن را بیابد.

در سالیان اخیر تنها سه نفر بوده‌اند که توانسته‌اند از چنین موقعیتی بهره‌مند شده و تألیفاتشان کتاب درسی عمومی حوزه‌ها واقع شود: شیخ محمدرضا مظفر (م ۱۳۸۳) سید محمدحسین طباطبایی (م ۱۴۰۲) سید محمد باقر صدر (م ۱۴۰۱). المنطق، اصول الفقه، عقاید الامامیه از استاد مظفر به جای حاشیه ملا عبدالله، قوانین و باب حادی عشر، بدایة الحکمة و نهاية الحکمة از علامه طباطبایی به جای منظومه سبزواری و دروس فی علم الاصول از شهید صدر به عنوان يك دوره کامل اصول فقه در مرحله سطح حوزه‌ها.

استاد محمدرضا مظفر (۱۳۲۳-۱۳۸۳) یکی از احیاگران حوزه‌های علمیه است. او با بهره‌وری از محضر بزرگترین اساتید زمان یعنی مرحوم آیت الله میرزا محمدحسین نائینی و مرحوم آیت الله محمدحسین غروی اصفهانی به ملکه اجتهاد دست یافت و از سوی دیگر با بصیرت ویژه و آشنایی با علوم جدید و نیازهای روز جوامع اسلامی نیاز نظمی نوین در حوزه نجف را احساس کرد و با همفکرانش «جمعیه منتدی النشر» را در (۱۹۵۳م) بنیان گذاشت. چندی بعد او با فدا کردن موقعیت سنتی حوزوی به تأسیس اولین دانشکده تخصصی فقهی در نجف اشرف همت گمارد. در این دانشکده دروس سنتی حوزه‌ها به روش جدید تدریس می‌شد. به علاوه دانشجویان با دروس جدید مرتبط با دین نیز آشنا می‌شدند. کتب مظفر حاصل تدریس متممادی او در این مرکز علمی است. عمق و اتقان و ابتکار کتاب اصول فقه مظفر که چکیده آراء دو استادش نائینی و غروی اصفهانی است، در کنار نوآوریهای علمی ویژه مظفر، کتابی ماندنی در انداخته است. مبحث ملازمات عقلیه در اصول فقه از قوی‌ترین و جدیدترین آراء مظفر به شمار می‌آیند.

روانی بیان و احتراز از تعقید و پیچیدگیهای رایج و استفاده از دستاوردهای جدید علمی از نکات بارز المنطق اوست. مقایسه عقائد الامامیه با کتب رایج کلامی حکایت از زحمات طاقتفرسای این عالم خدوم می‌کند. اگر شرایط مادی و معنوی را که استاد مطهری را به ترك حوزه قم و هجرت به تهران و محافل علمی آن کشانید به یاد آوریم، عمق کار استاد مظفر در حوزه نجف را بیشتر درك خواهیم کرد.^۱

دو جریان اصلاحی در حوزه‌های نجف و قم نسبتاً هم زمان و بدون اطلاع از هم پیش می‌رفتند: در قم، علامه طباطبایی و ادامه‌اش توسط مرحوم مطهری در تهران، و در نجف استاد مظفر و بعدها شهید صدر.

علامه طباطبایی از حدود ۱۳۲۰ تدریس اصول فلسفه و روش رئالیسم را آغاز کرد و در سال ۱۳۹۰ ق بدایة الحکمة و در ۱۳۹۵ نهایة الحکمة را به عنوان متن درسی ابتدائی و نهایی فلسفه تدوین کرد.

اخیراً متن دروس فلسفه اسلامی استاد مظفر در دانشکده ایشان در نجف اشرف به همت یکی از شاگردان آن مرحوم در قم منتشر شده است. این کتاب شامل درس‌های چهار ساله ایشان ۱۹۶۲-۱۹۵۸ م می‌باشد. مظفر در فلسفه شاگرد طراز اول مرحوم محمد غروی اصفهانی (م ۱۳۶۱ ق) است. مظفر خود سالها پیش منظومه حکمت مرحوم اصفهانی بنام «تحفة الحکیم» را منتشر کرده است. منظومه‌ای که قابلیت جایگزینی منظومه سبزواری را دارد. مظفر بیشتر در «احلام الیقظه» نیز به آراء صدر المتألهین پرداخته است و نشان داده است که آراء آخوند را پذیرفته است.

استادی مظفر در ساده کردن مطالب دشوار و دیرباب و تنظیم روزآمد مطالب علمی است. کتاب جدید مظفر مانند کتب گذشته وی مشحون از هنر اوست. او در عین حفظ اتقان علمی، مطالب دشوار فلسفی را بدقت تحریر کرده که از حشو و زائد بدور است. ترتیب مطالب منطقی است و افسوس که فرصت تکمیل و اتمام مطالب را نداشته است.

۱. برای آشنایی با زندگانی و آراء استاد مظفر می‌توان به کتب ذیل مراجعه کرد: منتدی النشر، اعماله و آثاره - استاد مظفر؛ هکذا عرفتهم، جعفر الخلیل؛ نقباء البشر فی القرن الرابع عشر، شیخ آغا بزرگ طهرانی؛ و مقدمه العقاید الامامیه مظفر، محمد مهدی آصفی.

کتاب از چهار بخش تکمیل شده است: مباحث وجود، مباحث وجود ذهنی، مباحث علت و معلول و فلسفه و علم کلام.

در بخش اول تعریف وجود، اشتراك وجود، زیاده الوجود علی الماهیه، اصالة وجود، بحث عدم و اعاده معلوم عناوین اصلی بحث است.

در بخش دوم به مباحث ادله اثبات و انکار وجود ذهنی، اقسام جعل و تقسیم وجود به محمولی و رابط و مواد قضایا می پردازد.

در بخش سوم در مباحث علت و معلول، قول به صدغه، سبب طبیعی، تسلسل در علل و برهان تطبیق را مطرح می کند. و بالاخره در بخش چهارم مقایسه کلام و فلسفه و رابطه فلسفه و دین، بحث جبر و تفویض، مراحل بحث الهی، صفات واجب تعالی و نیز شرح کلمات امیر المؤمنین (ع) در توحید از مباحث اصلی کتاب او به شمار می روند.

«الفلسفه الاسلامیه» مظفر از سویی قابل مقایسه با بدایه الحکمة علامه طباطبایی و از سوی دیگر قابل قیاس با شرح مختصر منظومه استاد مطهری است. شایسته است این کتاب به فارسی ترجمه شود و به عنوان يك متن معتبر فلسفه اسلامی در اختیار پژوهشگران قرار گیرد.

کتاب فاقد فهرس فنی است. امیدواریم صاحب همتی احلام الیقظه، مقالات فلسفی مظفر در مجلات علمی العرفان، الدلیل و... بویژه درباره فلسفه ابن سینا و نیز مقدمات او بر چاپ جدید کتب از قبیل اسفار و جامع السعادات و جواهر و تعلیقه مکاسب اصفهانی و تحفه الحکیم و... را در مجموعه ای متناسب با شأن این عالم مجدد منتشر سازد.